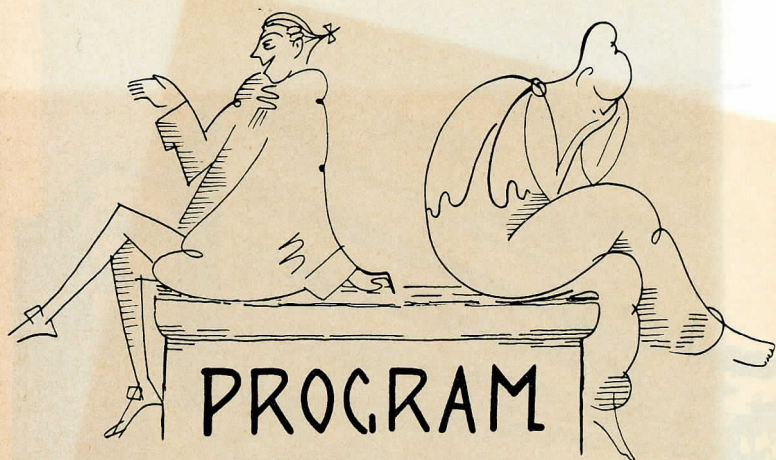

AARHUS TEATER
DIREKTION: POUL PETERSEN

TEKSTBIDRAG:

Svend Methling:

STJERNEN OVER BETHLEHEM

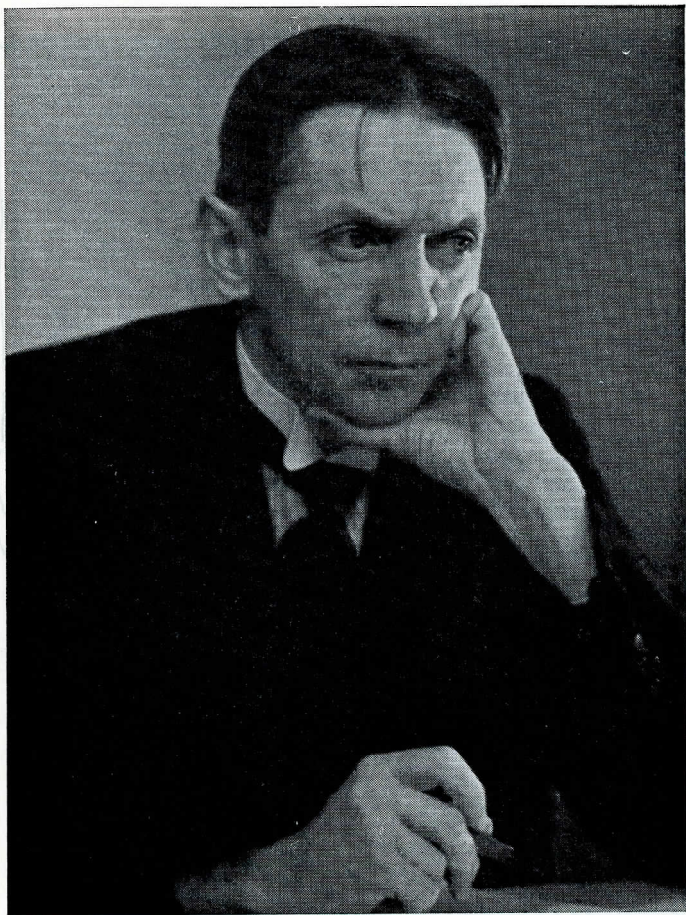

Pastor Elith Helmig:

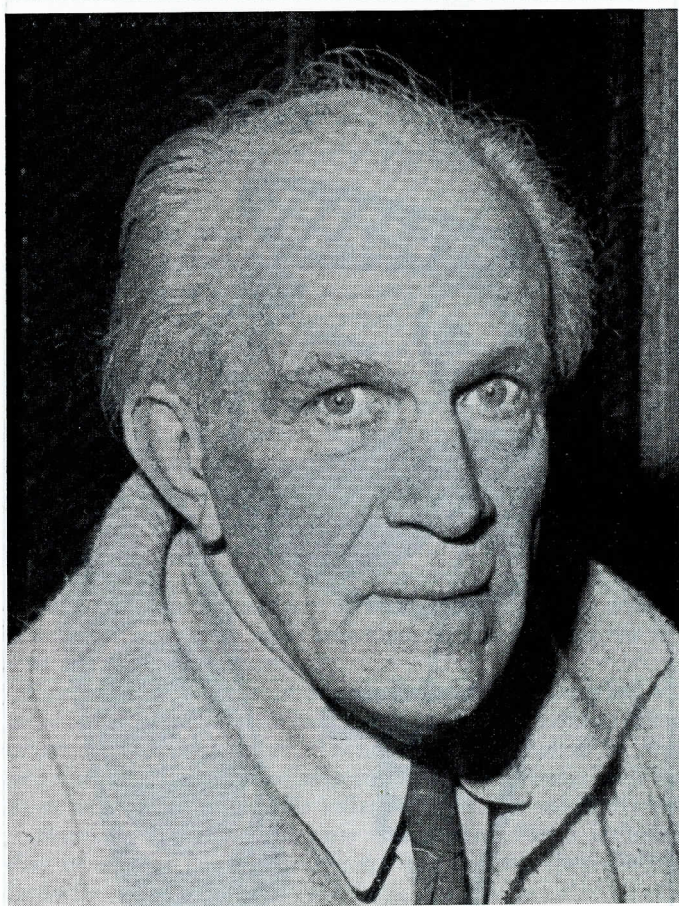
TO IDEALISTER

Omslagstejning: Sikker Hansen . Vignet: John Sparre Christensen . Redaktion: Helen Mathiasen

KAJ MUNK
Aftenens forfatter

SVEND METHLING
Aftenens instruktør

Stjernen over Bethlehem

Vi må tilbage til årene efter den første verdenskrig for at forstå det indtryk, Kaj Munks EN IDEALIST gjorde på den generation af unge, der havde håbet på nye tider for dansk teater og ikke mindst på et nyt kuld af dramatikere.

Men alle håb blev gjort til skamme, alt fortsatte i den gamle skure, og skuffelsen blev jo ikke mindre ved, at der overalt i udlandet blev gjort oprør mod de gamle traditioner og ikke mindst mod det naturalistiske teater – for blot at nævne Vieux Colombier i Paris, Stanislavsky – de unge engelske skuespilleres brud med en stivnet Shakespearestil osv.; epoker der fik revolutionerende betydning for fremtidens teater, og virkede befrugtende og stimulerende på den ny unge dramatik. Komponister og teatermalere fulgte trop, der var liv og grøde, tro og begejstring, man søgte ned til kernen i alt teater: Mennesket og ordet, en forenklet og naturlig spillestil, de store linier og de rene klare farver – joh, der var virkelig tale om en renæssance.

Kun herhjemme så det ud, som om krigen var gået sporløst hen over hovedet på vore teatre med deres faste leverandører af salonstykker og trekantkomedier. Thespiskærren skrumplede af sted med sine sorte fløjlsgardiner som en ligvogn fra firserne. Blod var blevet kamillethe, rus en stille kæfert, og lidenskab var blevet sex.

»Skænk os rus, ekstase og store syner,« skrev Svend Borbjerg; »Giv os igen en Prometheus, ikke en røgter,« sang Hans Hartvig Seedorff.

Men alt imens »mørket rugede over det ganske land« – brændte der lys i et vindue hos præsten i Vedersø. Dagen var ved at gry – det var EN IDEALIST, der var på vej.

Her skal ikke skrives teaterhistorie om, hvor skylden for »Fiaskoen« i 1928 bør placeres – bortset fra en mislykket iscenesættelse, må den først og fremmest søges i beskæringen af stykket, og det var da også her, der blev sat ind, da chefen for Det kgl. Teater – Andreas Møller – betroede mig iscenesættelsen i 1938. Det blev til et intimt arbejde med Kaj Munk, og stykket fik – heldigvis – den oprejsning, det fortjente.

Kaj Munk kaldte sit stykke for FRAGMENTER I EN KONGES LIV, men der er en linie i dette digterværk, en ren, klar og monumental linie: Herodes *Sejr* overfor Kirken og Folket – *Sejren* over Antonius – *Sejren* over Octavian – *Sejren* over sig selv ved mordet på Mariamme – og så *Nederlaget* over for Kristusbarnet.

Hvis EN IDEALIST skal være andet end et læsedrama, må denne linie følges. Det kan skære i hjertet at slukke mange af de funklende og lysende gnister – men flammen må være klar i denne offerkerte. Det er et enestående stykke dramatik i dansk teater. Over al den blodmættede lidenskab, over den næsten barbariske sensualisme, over mord, drab, råhed og forrædderi, lyser stjernen fra Bethlehem.

Svend Methling.

Erno Müller

Hanne Ribens

Lise Wolst

Bodil Lindorff

JOHN HAHN-PETERSEN

Den unge skuespiller *John Hahn-Petersen* er fra og med opførelsen af »En Idealist« engageret til Aarhus Teater.

John Hahn-Petersen debuterede i sæsonen 1955-56 på Odense Teater som Tony i Soyas »*I den lyse nat*«, der havde urpremière på dette teater. Desuden spillede han i Odense blandt andet titelrollen i »*Privatsekretæren*« af T. S. Elliot og Gordon i Priestly's »*Vi der lyver*«.

Gennem de sidste par år har John Hahn-Petersen haft en del arbejde ved radio og fjernsyn samt medvirket i en række tournéer blandt andet som Kiki i »*Han, hun og Satyren*«, som Northbrook i »*Den sovende prins*« og sidst som Nicodemus i Kaj Munks »*Pilatus*«, der opførtes i Aarhus dette efterår.

To Idealister

af pastor *Elith Helmig*

1: Idealisten Herodes.

Herodes er edomit, d. v. s. efterkommer af Esau.

Her er nøglen til forståelsen af skuespillet, en nøgle, der er blevet ignoreret af mange, der foretrak at lukke stykket op med moderne yalenøgler eller irriteret bandede over den indviklede kombinationslås. Thi – hvorfor gøre det enkelt, når det kan gøres indviklet?

Psykologi synes mere spændende end bibelhistorie. Og det er mere interessant at psykoanalyser forfatteren og finde hans sygelige komplekser i Herodesskikkelsen – end at forstå edomitten udfra hans egne bibelhistoriske forudsætninger.

Herodes – en idealist! Hvilket paradoks! En idealist er i populær opfattelse: »een, der vil noget godt« – en Albert Schweitzer f. eks. Det er en misforståelse. Idealist er det menneske, der beherskes af sin idé og underordner alt under idéens absolutte krav. Henrik Ibsens Brand er idealist, han som siger: »Det, som du er, vær fuldt og helt og ikke stykkevis og delt«. Idealist er *den, der vil eet!*

Da Kaj Munk under sin eksamenslæsning i lærebogen om Israels historie læste, at Herodes den Store var en mand »uden spor af idealitet«, vakttes hans protest. Jeg skal min sandten give ham idealitet. Pokker i eksamenslæsningen – nu skal der digtes. Og så blev de første otte akter til – midt i eksamenstravlheden.

Navnet Edom hentyder til »den røde« ret, som den af sult udmattede Esau bad *sin broder(!)* Jakob om. Naturligvis kender vi historien om Esau, der sælger sin førstefødselsret til Jakob, men

vi er tilbøjelige til at se den *med Jakobs øjne*, for Gud hjalp Jakob, og »hvad fatter gør, er altid det rigtige« – den, Gud holder med, har naturligvis ret – så ham holder vi også med. Men for at forstå idealisten Herodes må vi prøve på at se tingene *med Esaus øjne*.

Hvad der er skjult for de vise, åbenbares til tider for de umyndige. Jeg husker en barnlig reaktion på fortællingen om Jakob, der udnytter sin troskyldige broders nød til at franarre ham førstefødselsretten. En harmdirrende barnestemme sagde: »Det var tarveligt! Holdt Gud virkelig med Jakob?« Da fortællingen gik videre, og mor-drengen Jakob – bistået af moderens kvindelist – tilsvindlede sig den velsignelse fra den gamle blinde fader Isak, der tilkom den ældre broder, så var den barnlige idealist der igen med sin forargelse: »Hjælper Gud virkelig den, der lyver og stjæler?«

Kaj Munk har sikkert selv kendt denne forargelse og lægger den i munden på edomitten Herodes, Esaus sene efterkommer. Den blinde Isaks velsignelse betød nemlig »lillebror«s fod på »storebror«s nakke gennem 1000 år! Den gammeltestamentlige forskning siger, at disse historier egentlig er stammehistorie og begrunder den ene stammes herredømme over den anden. Navnet edomit var i Israelliternes mund et skældsord, udtryk for deres nationalstolthed og racebevidsthed og foragt for andre.

Det eneste, faderen havde kunnet give sit hjertebarn Esau, var et løfte: »Din broder skal du vel tjene, men – *når du samler din kraft, skal du sprænge hans åg af din hals.*

Her kommer Herodes' idealisme ind i billedet.

Herodes' kamp er først ikke vendt mod Gud – men mod Jakob. Det er ørkenfolkets opgør mod Israel (Jakobs nye navn), arabernes og jødernes evige strid? Var Herodes ikke på Guds veje, når han samlede hele sin kraft for at sprænge Jakobs åg? Lå det ikke i Isaks løfte?

Først da Zakarja siger, at Israel over Esau er *Guds ordening*, siger Herodes: »Jeg erklærer ham ikke krig. Men erklærer han

(Fortsættes side 23)

7. forestilling i sæsonen 1959-60

EN IDEALIST

Skuespil i 8 afdelinger af

KAJ MUNK

Iscenesættelse: *Svend Methling*

Dekorationer: *Jens-Anker Olsen* (efter udkast af *Svend Methling*)

Kostumer: *Maria Deleuran* – Det kgl. Teater

Personerne:

Herodes, jødernes konge *Erno Müller*
Mariamme, hans hustru *Hanne Ribens*
Alexandra, hendes moder *Bodil Lindorff*
Aristobul, hendes broder *André Sallyman*
Salome, Herodes' søster *Lise Wolst*
Menahem *Gyrd Løfquist*
Kostobarus *Ulf Stenbjørn*
Zakarja, præst *Paul Smyrner*
Josef, gift med Salome *Gunnar Stryhn*
Den ægyptiske gesandt *Ole Wegener*
Cæsar Antonius *Poul Petersen*
Kleopatra *Mime Fønss*

Nicolaus *Jørgen Fønss*
Alertus *John Hahn-Petersen*
Ptolemæos *Gustaf Bentsen*
Octavian *Troels Munk*
Quirinius *Fritz Brun*
Domstolens formand *Preben Harris*
Sebulon *Poul Gulstad*
Aron *Peter Eszterhas*
Spatolius *Harald Hejst*
Bødlen *Jørgen Blaksted*
Pharis *Christoffer Bro*
Kvinden med barnet *Jane Jeppesen*

Terner – vogtere – soldater

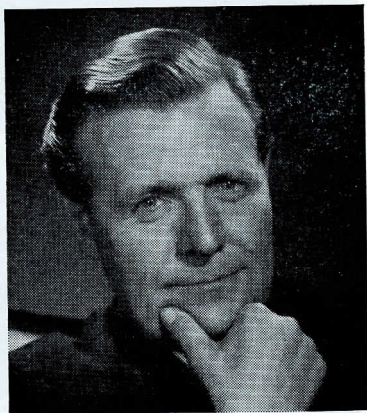
1. afd. Kongeborgen i Jerusalem
2. afd. Hos Kleopatra
3. afd. Kongeborgen i Jerusalem
4. afd. Kongeborgen i Jerusalem

5. afd. Octavians teltlejr
6. afd. Kongeborgen i Jerusalem
7. afd. Kongeborgen i Jerusalem
8. afd. Den ny kongeborg i Jerusalem

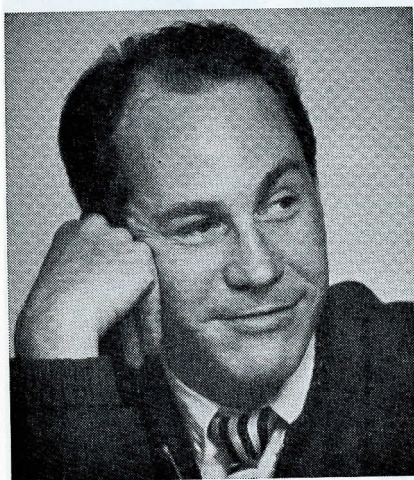
Længste ophold efter 5. afd. – Ca. 8 min. ophold efter 7. afd. – Spilletid 2³/₄ time

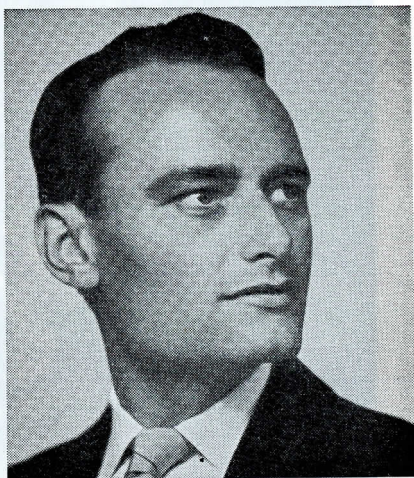
Mime Fønss

Poul Petersen

Gyrd Lofqvist

Ulf Stenbjørn

mig krig, holder han endnu med Jakob – vel – jeg er søn af Edom, jeg slipper ikke mit mål».

Idealisten Herodes vil gøre den gamle uretfærdige handel med førstefødselsretten for en ret røde linser om igen. Han vil hævne Esau.

Herodes er ond – ja vist er han. Men hvorfor er han ond? Det forklarer Salomeskikkelsen, hans kødelige søster. Hun kaster lys også over broderens ondskab. Hun er *ond, fordi hun stadig har været udsat for ydmygelser*. Hun er uheldigere skabt end sine medsøstre. Kan hun måske gøre for puklen? Som man har behandlet Salome, har man behandlet Edom, Herodes' slægt. Man har kaldt på stodderen. Ved at *behandle* et menneske – eller en race – *som mindreværdig* er man med til at gøre den *mindreværdig*.

Herodes ved, hvad han vil. Men ustandselig møder han nye farer for sin kongemagt. Er det da *»ham deroppe«*, der ikke under ham kronen? I de to sidste akter – skrevet i Munks første præsteår i Vedersø – bliver Herodes' kamp *kampen mod Gud*, Jakobs forbundsfælle, der vil svække sin modstander ved at splitte hans sind.

»Gud narrer mennesket til at dele dets vilie og holder det således nede. Han angler med lykkens madding på drifternes kroge – men jeg spytter hans madding ud. Mig fik han ikke splittet, jeg var ikke træl som I andre, I med de halve vilier og delte sind«. »Kvinden er rævesmilet i Gud herrens ansigt«, men vil man det ene, kan man ikke ville det andet. Mariamme er fristelsen, der splitter hans sind – derfor må hun ofres. Men han kan kun komme af sted med dette offer ved at pålægge Mariamme skyld – hun *må* være skyldig – hun *skal* være en skøge – ellers er det ikke til at bære – selv ikke for en Herodes. Han *må* bringe den stemme i sit indre til tavshed, der hvisker om Mariammes uskyld. Det holder hårdt – deraf alle hans sadistiske råheder. Synden mod helligånden – trodsen mod sandhedsstemmen i hjertet – perverterer ham.

Dronning Alexandra har gennemskuet ham; Esaus vildskab og

Jakobs snuhed i samme sjæl. Han gør alting så yderligt, at han gør det modsatte af, hvad han gør. Han elsker Mariamme, derfor hader han hende. Han tror på hendes troskab og dømmer hende for hor – og dog gjorde han intet af det, om han ikke i kynisk beregning havde indset, at han stod sig derved. Alexandra ved, at det er *magtbegæret*, der driver ham. Men Herodes gør en dyd af nødvendigheden. Han har været tro mod sin kaldelse, har villet det ene, har øvet sin gerning og lydt sin bestemmelse og ofret sin lykke og fred. Han har kæmpet for *Esaus frihed og ret*, den Esau selv solgte til spotpris.

Måske er dette kun »cant«, hyklerisk camouflage for magtbegæret, så han endog narrer sig selv. Men han er hverken den første eller sidste idealist, der blev offer for sin motivforfalskning og ønsketænkning.

At han anvender alle midler for det mål, som er hans idé, og optræder som en machiavellisk fyrste, gør ham ikke uværdig til navnet idealist. Har der ikke altid været idealister, der mente, at »hensigten helliger midlerne«? De findes i de bedste familier. Bibelhistorien og kirkehistorien vrirler med dem. Edomitten Herodes var jo bare gået i lære hos sin broder Jakob – og Jakobs Gud havde tilsyneladende ikke protesteret imod sin udvalgte rævestreger.

Herodes lider nederlag – for, hvor forargeligt det end er for de store og stærke, så er Gud altså ved lillebrors side – til trods for, at han har opført sig tarveligt. Det bliver barnet, der fælder kæmpen. Herodes bukker under for »et smil af en kvinde, et blik af et barn«.

Det er kristendommens paradoks, at det, der var svagt i verden, valgte Gud for at gøre det stærke til skamme, og det for verden ringe og foragtede, det, der ikke var noget, valgte han for at gøre det, der var noget, til intet, for at ingen skal rose sig for Gud. Det må være en torn i øjet på alle herodyrkere, alle overmenneske-beundrere af Nietzsches støbning. At synderen Jakob går foran den retfærdige Esau forarger farisæere til alle tider og i alle aldre fra barnet i skolen.

på sin kone og sine børn«. Det blev sagt i en tone, som fordømte den idealisme, der tilsidesatte hensynet til de kære for sagens skyld. Mennesker, der, som apotekeren i »Aladdin«, kun tænker på sig selv og konen og den lille Hassan, forstår ikke idealisten. »De er bange for det store, fordi de er små, for det hellige, fordi de er verdslige«. »De ser dumme ud, når de møder et hjerte med uendelighed i sin længsel, evighed i sit begær.«

Hvor ville man ønske, at mennesker, der dømte Kaj Munk for manglende kærlighed, havde hørt ham den nat.

At han blev ved at tumle med problemet, fremgår af den prædiken, han holdt i København: »Man hører somme tider mennesker sige: Vi tør godt vove noget selv – men det vil komme til at gå ud over de andre. Og så lader de være med at gøre noget og hytter derved også sig selv. Når kirken står svagt i vor tid, skyldes det, at den har mistet sit næstdyreste klenodie. Det dyrebareste er Kristus. Det næstdyrebareste er martyrsindet ... ikke at de ville være helte og var bidt af den ærgerrighed, heller ikke at de var sjælesyge og fandt fornøjelse i selvpinsel, men at de elskede Kristus sådan, at intet offer var for stort ... Et kristent folk, der sidder dådløst hen, når dets idealer trampes under fode, slipper forrådnelsens kræft ind i sit sind, og Guds vrede sænker sig over det«.

Man fornemmer *kampen mellem kærligheden og kaldet*. At han en dag skulle stå i denne konflikt, synes han at have anet allerede i ungdommen, da han skrev digtet:

*Mester med den tunge tornekrone,
jeg kan ikke følge efter dig,
når en præstegård, en venlig kone
og to raske drenge lokker mig.*

Dengang Kaj Munk var død, faldt en replik af Niels Ebbesen mig ind. Det er hans ord til præsten fader Lorents, da han rejser hjemmefra for at møde grev Gert: »Du skal finde på eet eller andet at sige til Gertrud. Hun må ikke vide noget, for mange

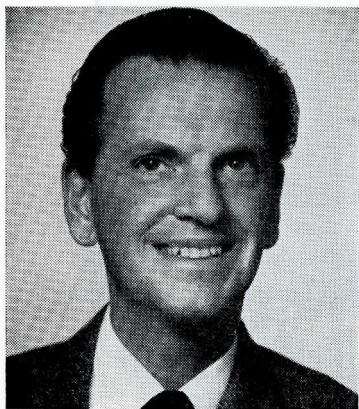
tings skyld, før det er uundgåeligt. Og skulle det falde sådan og sådan ud med mig, så skal du hilse hende og sige, at fra jeg så hende første gang og til sidste, var hun mig kær. Så skal du kysse børnene fra mig – eet for eet – og sige til dem, at deres fader gjorde det for – ja, du kan sige for Danmarks skyld, det må undskylde mig, hvis det var forkert. Og så skal du hilse åen og engen, de brogede kvier med de fromme øjne, hestene med de fromme munde og alle – nå det må være nok. Du skal hilse det hele«. Er det Kaj Munks egen afskedshilsen?

Replikken blev en tilskyndelse til at skrive til Lise Munk om den natlige samtale før Københavnerrejsen, hvor en ensom mand – ansigt til ansigt med døden – kæmpede sin kamp mellem kærligheden til kone og børn og det kald, der udsprang af hans kristentro:

*Mester med den tunge tornekrone:
»Hvo sit liv vil bjerge, når det ej«.
Hjælp mig da – trods præstegård og kone,
ja selv drengene – at følge dig!*

»Dådens digter og tankens helt i een person.« Kan det ikke med rette siges om dramaets digter? Han kunne ikke nøjes med at konstruere rollen, han måtte selv spille den: dådens digter og tankens helt i een person.

Elith Helmig.

Jørgen Fønss

Gunnar Stryhn

Paul Smyrner

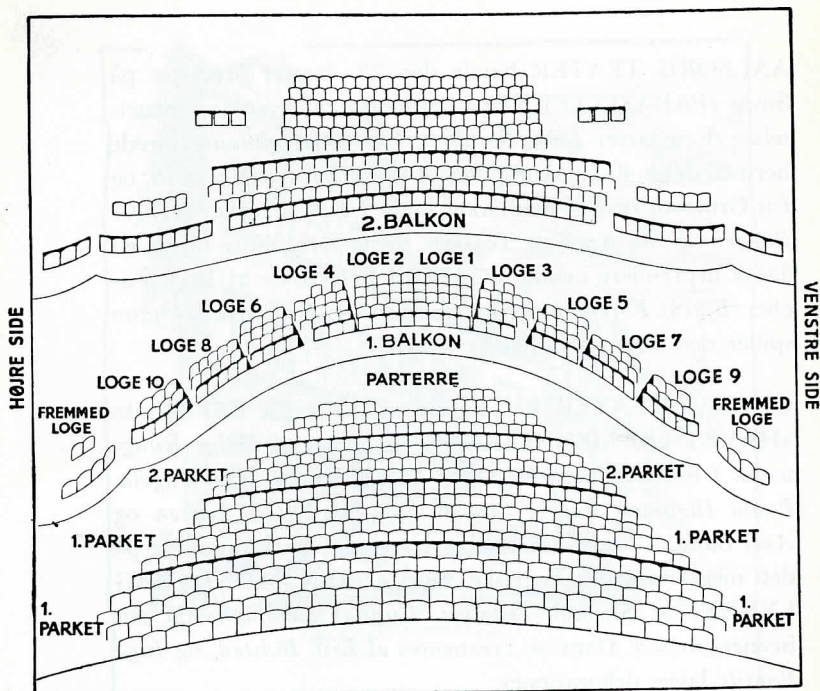

Troels Munk

AALBORG TEATER havde den 23. januar première på Soyas »PARASITTERNE« i *Bjarne Forchammers* iscenesættelse. Ægteparret *Lotte Sernberg-Irwin Hasselmann* fejrede hermed deres 40-års skuespillerjubilæum i rollerne som hr. og fru Gruesen. Iøvrigt medvirker bl. a. *Ulla Østergaard*, *Inger Bagger* og *Eik Koch*. – Teatrets næste forestilling bliver en dansk urpremière nemlig »GALGEBJERGET« af *Leck Fischer*. *Bjarne Forchammer* sætter iscene og *Irwin Hasselmann* spiller den store mandlige hovedrolle.

ODENSE TEATER har haft urpremière på *Kaj Munks* »HAVET OG MENNESKENE« iscenesat af *Helge Rungwald*. I hovedrollerne ses *Søren Elung Jensen*, *Rita Angela*, *Paula Illemann Feder*, *Preben Borggaard*, *Ole Larsen* og *Axel Bang*. – Næste forestilling bliver danmarkspremière på det meget omtalte engelske skuespil »EN MUNDSMAG LYKKE« af *Shelagh Delaney*. *Gunnar Lemvig* står for iscenesættelsen. Dansene arrangeres af *Erik Bidsted*, og *Inge Bonfils* laver dekorationer.

AARHUS TEATERs næste forestilling bliver urpremière på *Erik Rostbølls* debutskuespil »BESØGSTID«. *Gyrd Løfqvist* sætter iscene og *Wm. Knoblauch* gæster i rollen som *Johannes Halt*. I større roller medvirker desuden *Erno Müller*, *Lise Wolst* og *Mime Fønss*. *Ivan Mogensen* står for dekorationerne.

	Ord. pris		Ord. pris
1. parket, 1.—5. rk.	10,00	1. balkon, klapsæder	6,00
1. parket, 6.—10. rk.	9,00	Fremmedloge, 1. rk.	12,00
2. parket	8,00	Fremmedloge, 2. rk.	10,00
Parterre	7,00	2. balkon, 1. rk.	8,00
1. balkon, 1. rk.	10,00	2. balkon, 2.—4. rk.	5,00
— øvr. rk. loge 1—4	9,00	2. balkon, 5.—7. rk.	4,00
— øvr. rk. loge 5—10	8,00	2. balkon, 8.—10. rk.	2,00

Billetter kan købes og forudbestilles uden forhøjelse 6 dage frem fra kl. 11—17 i Scalas forhal. Derudover salg til forestillingsdagen fra kl. 17 i billetkontoret i teatrets forhal. — **Telefon 2 26 22.**

Billet-priserne kan forandres ved gæstespil, tourneur og særforestillinger. — Ved tlf.-bestilling betales et noteringsgebyr af 15 øre pr. billet. — Alle ovennævnte priser er incl. garderobe.

Annoncerne arrangeret af Lockeys Reklamebureau